

Sent umhverfisnefnd Alþingis

Reykjavík, 16. mars 2004
2003030012/16-1
SB/hj

Umsögn um frumvarp til laga um verndun Mývatns og Laxár

Vísað er til bréfs umhverfisnefndar Alþingis dags. 2. mars þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar Íslands um frumvarp til laga um verndun Mývatns og Laxár.

Náttúrufræðistofnun Íslands hefur gert athugasemdir við fyrri drög þessa frumvarps, sbr. bréf til umhverfisnefndar Alþingis dags. 5. maí 2003. Núverandi frumvarp er að mestu samhljóða þeim drögum að undanskildu nýju bráðabirgðaákvæði sem kveður á um að Umhverfisstofnun geti heimilað hækkun stíflu við inntak Laxárstöðva I og III efst í Laxárgljúfri, að undangengnu mati á umhverfisáhrifum.

Athugasemdir

1. Náttúrufræðistofnun Íslands fellst á þau rök að eðlilegt sé að breyta lögum nr. 36/1974 um verndun Mývatns og Laxár í ljósi þeirra gagngeru breytinga sem orðið hafa á umhverfis- og náttúruverndarlöggjöf síðan lögin voru sett. Einnig telur stofnunin eðlilegt að miða verndarákvæði sérlaganna fyrst og fremst við Mývatn og Laxá og næsta nágrenni og að aðrar náttúruáhrifin í Skútustaðahreppi verði verndaðar á grundvelli náttúruverndarlaga nr. 44/1999.

2. Samkvæmt frumvarpinu munu ný lög þrengja mjög gildissvið eldri laga um verndun Mývatns og Laxár, nr. 36/1974. Þótt flestar mikilvægustu lífríkisminjar Skútustaðahrepps verði innan hins friðlýsta svæðis, lenda a.m.k tvö afar sérstök jarðhitagróðursvæði, Bjarnarflag og Jarðbaðshólar, utan þess. Þar hafa nýlega fundist sárásjaldgæfar tegundir tungljurta (afbrigði dvergtungljurtar „Íslandstungljurt“

Botrychium simplex var. *tenebrosum* og keilutungljurt *Botrychium minganense*). Mjög margar einstæðar jarðminjar falla utan hins friðlýsta svæðis. Þar nægir að nefna gjóskugíginn Hverfjall, gígaraðirnar Lúdents- og Þrengslaborgir, hraundrangana Dimmuborgir og Klasa, hraungjárnar Stórugjá og Grjótagjá og hverasvæðin við Jarðbaðshóla, Hverarönd og Leirhnjúk.

Gert er ráð fyrir að nýju lögini taki gildi 1. maí 2004 og að óskilgreindur hluti ofangreindra náttúruminja verði friðlýstur samkvæmt lögum nr. 44/1999 fyrir 1. janúar 2008. Þar með skapast rúmlega þriggja ára millibilsástand þar sem einstæðar náttúruminjar verða án lagaverndar. Náttúrufræðistofnun hefur áður bent á að þetta sé bæði varhugavert og óþarft og að líta beri á þetta sem samhangandi mál, þ.e. að breyta ekki lögnum fyrir en gengið hefur verið frá friðlýsingum merkra náttúruminja sem falla utan þeirra.

3. Ákvæði til bráðabirgða II (2.mgr.) gerir ráð fyrir að umhverfisráðherra tilkynni hagsmunaaðilum, við gildistöku laganna, hvaða [önnur] landsvæði áformað er að friðlýsa samkvæmt lögum nr. 44/1999. Framkvæmd þessa ákvæðis er óljós að mati Náttúrufræðistofnunar. Í greinargerð (bls. 14) er nefnt að vinna hafi farið fram á vegum Náttúruverndarráðs og síðar Náttúruverndar ríkisins við að skilgreina hvaða landsvæði á Mývatnssvæðinu hafi mest verndargildi. Þar er vísað til náttúruverndarkorts af svæðinu (Náttúruverndarráð, Fjölrít nr. 19, 1987). Ekki virðist þó ætlunin að vernda allar minjar sem þar eru skráðar, sbr. “Ljóst er að margar mikilvægar náttúruminjar sem líta má á sem órjúfanlegan hluta Mývatnssvæðisins falla utan þess svæðis sem tilgreint er í 1. mgr. 2. gr. frumvarpsins. Mikilvægt er að friðlýsa **margar** [feitletrun NÍ] þessar náttúruminjar”. Hæpið er að umhverfisráðherra hafi við gildistöku laganna, 1.maí 2004, fræðilegar forsendur til að gera upp á milli svæða af náttúruverndarkorti yfir Mývatnssveit því lítill tími verður til stefnu fyrir Umhverfisstofnun til að gera vandaða úttekt á þessu. Sé hugmyndin sú að nota vinnu Náttúruverndarráðs og Náttúruverndar ríkisins frá 1987, og miða t.d. við svæði I og II á náttúruverndarkorti, virðist hreinlegra að taka það skýrt fram og telja svæðin upp í lögnum – þar með væri óvissu eytt.

Einnig má benda á að náttúruverndarkortið frá 1987 er að sumu leyti barn síns tíma. Síðan það var unnið hafa forsendur og aðferðafræði við mat á verndargildi jarðminja breyst og þróast (sbr. t.d. Helgi Torfason og Ingvar Atli Sigurðsson 2002. Verndun Jarðminja á Íslandi - tillögur vegna náttúruverndaráætlunar. NÍ - 02019). T.d. orkar tvímælis í dag að skilgreina gíga og gígaraðir í annan verndarflokk en nútímahraun sem frá þeim eru runnin eins og gert er á ofangreindu náttúruverndarkorti. Almennt mundi tilhneigingin í dag vera sú að líta til jarðfræðilegra heilda í meira mæli en þá var gert. Þess vegna er eðlilegt að gera ráð fyrir nokkurri vinnu við endurmat þessara jarðminja.

4. Mývatn og Laxá er eitt þriggja svæða sem Ísland hefur tilgreint sem Ramsarsvæði. Í Ramsars-samþykktinni og lykilskjöllum hennar¹ er skýrt kveðið á um að ekki megi breyta mörkum Ramsarsvæða nema þjóðarnauðsyn krefji og í þeim tilvikum ber aðildarríkjum að tilnefna önnur votlendissvæði til mótvægis. Mörk Ramsarsvæðisins við Mývatn og Laxá eru sýnd í tilkynningu utanríkisráðuneytisins árið 1978. Þar kemur fram að vestur mörk svæðisins fylgja landamerkjum Skútustaðahrepps. Ekki kemur fram í umræddu frumvarpi hvort og þá að hve miklu leyti ný lög munu breyta mörkum Ramsarsvæðisins. Taka þarf af allan vafa um þetta í greinargerð, að mati

Náttúrufræðistofnunar Íslands, t.d. með því að teikna Ramsarsvæðið inn á kort sem sýnir fyrirhugað vatnsverndarsvæði.

5. Aðildarlönd Ramsar-samþykktarinnar eru skuldbundin til að tryggja verndun Ramsarsvæða með friðunaraðgerðum og gerð verndaráætlana. Engin verndaráætlun hefur enn verið gerð fyrir Mývatns- og Laxárvæðið og frumvarpið gerir ekki ráð fyrir að slíkri áætlanagerð verði lokið fyrir en 1. janúar 2006, þ.e. einu og hálfu ári eftir gildistöku laganna. Eðlilegra væri, að mati Náttúrufræðistofnunar, að gildistaka nýrra laga og gerð og samþykkt verndaráætlunar færu saman.

6. Bráðabirgðaákvæði III um hækkun Laxárstíflu, að undangengnu mati á umhverfisáhrifum, er að mati Náttúrufræðistofnunar Íslands ekki í anda þeirrar markmiðssetningar sem fram kemur í 1. gr. þ.e. að lögin eigi að stuðla að “náttúruvernd á Mývatns- og Laxárvæðinu í samræmi við meginregluna um sjálfbæra þróun og tryggja að vistfræðilegu þoli svæðisins verði ekki stefnt í hættu af mannavöldum” og “ tryggja verndun líffræðilegrar fjölbreytni á vatnasviði Mývatns og Laxár ásamt verndun jarðmyndana og landslags með virkri náttúruvernd, einkum með tilliti til vísindalegra, félagslegra og fagurfræðilegra sjónarmiða.” Fjölmargar rannsóknir hafa sýnt fram á að Laxá í Þingeyjarsýslu er einstök m.t.t. lífríkis (sjá t.d. ritlista á heimasíðu Rannsóknastöðvarinnar við Mývatn: <http://www.hi.is/HI/Stofn/Myvatn/isl/homframe.htm>) og áin ofan stíflu hefur mikið aðdráttarafl fyrir veiðimenn vegna fegurðar og öflugss urriðastofns.

Rök sem færð eru fyrir nauðsyn bráðabirgðaákvæðis III í greinargerð (bls. 14) eru m.a. rekstrarerfiðleikar vegna sandburðar í Laxá og ís- og krakamyndunar í lóni við inntak virkjunarinnar. Þetta veldur véslasli og truflunum í rekstri. Náttúrufræðistofnun Íslands treystir sér ekki til að leggja sjálfstætt mat á þessi atriði m.a. vegna þess að gögn yfir þróun sandburðar og krapareks í Laxá liggja ekki fyrir. Sú skoðun heyrir að bæði sandburður og krapamyndun í Laxá hafi minnkað á undanförunum áratugum, m.a. vegna landgræðsluáðgerða við Krákárbotna. Í ljósi þess að í húfi er hluti af einu lífríkasta straumvatni landsins telur Náttúrufræðistofnun Íslands eðlilega kröfu að framkvæmdaaðili leggi fram gögn um þessi atriði ásamt afkomuspám fyrir Laxárvirkjun með og án stífluhækkunar áður en hugað er að lagabreytingum. Ekki þarf formlegt mat á umhverfisáhrifum framkvæmda til að afla þessara gagna eða birta þau. Stofnunin leggur því eindregið til að ákvæðið verði fellt niður.

¹http://www.ramsar.org/cop4_review_smart.htm liður 105

Virðingarfyllt

Jón Gunnar Ottósson,
forstjóri

NÁTTÚRUFRAEÐISTOFNUN ÍSLANDS